

Albert Tamás

**Visegrád, Salamon-torony fedés,
részleges rekonstrukció és állagvédelmi
terve**

2014

MÁTYÁS KIRÁLY MÚZEUM
VISEGRÁD

1. Előzmények, a lakótorony jelenlegi állapota

A Salamon-torony Árpád-kori építészetünk emblemikus emléke. Építésének, pusztulásának és az újkori helyreállításának történetét Bozóki Lajos tanulmánya tárgyalja (<http://archeologia.hu/content/archeologia/251/salamon-torony-bozoki.pdf>).

Állagvédelmi munkák legutóbb 1997-98-ban voltak a tetőszintek szigetelési problémái miatt. Az új szigetelés mellett a teraszok burkolatának cseréje, a betonszerkezetek és a különböző homlokzati kőfelületek javítása is elkészült. Az erősen pusztult vulkáni tufa-kövek 5-10 cm mélységű erodálását csak a nyugati oldal két eredet lőrés-falánál alkalmazott restaurátori anyagokkal és kivittel sikerült megállítani. (építész tervező Albert Tamás, ÁMRK, restaurátor Jakab Magdolna)

A műszaki problémák nagy része továbbra is fennáll. Az egyhéjú lapostető szigetelési csomópontjainak hibája csak átmenetileg javult. Jelenleg több helyen újra beázik. A lépcsőházi elektromos vezetékek környezete és a gótikus boltozati mezők több helyen tovább pusztulnak. A csigalépcső melletti, szerelt jellegű fal mozgása nem szűnt meg. Jelenleg dúcolás csúfítja. A mosott betonfelületek lőttbeton technológiával készült köpenyezése is több helyen levált. A védelem nélküli tufa felületek pusztulása folyamatos. A felső szintek műszaki állapota miatt látogatásuk erősen korlátozott. A torony környezete is balesetveszélyes a 30 m-es magasságból lehulló vakolat, vagy kődarabok miatt. Szigetelési problémák vannak a kiszolgáló épületben is.

2. A fejlesztési program főbb elemei

A hatékonyabb állagvédelemmel együtt tovább kívánunk lépni azon az úton, amit a korábbi helyreállítás is értéknek tekintett, de szemléletében más hangsúllyal és eszközökkel valósított meg. Jelen helyreállítási terv a kutatás újabb eredményeit, azok megjelenítését, a kiállítási tartalmak megújítását és a lakótorony részleges akadálymentesítését is szolgálja.

1. A Salamon-torony az alsó várkapu felől nézve

2.1. A kiállítások korszerűsítésével összefüggő belső munkák:

- fűthető pénztárfülke kialakítása a lakótorony földszinti mellékhelyiségében,
- emeleti terek ablakainak felújítása a történeti szerkezetre utaló módon,
- erős- és gyengeáramú hálózatok felújítása,
- akadálymentes bejárás feltételeinek javítása liftekkel és rámpákkal.

2.2. Funkcionális és területi bővítésekkel összefüggő munkák:

- közönségforgalmi információs tér kialakítása a kiszolgáló épületben,
- a gyilokjáró fedése és oldalsó zárása, kitekintő nyílásokkal,
- vetítő- és rendezvényterem kialakítása a tetőszinten,
- lift a harmadik emeletig és onnan a gyilokjáró szintig az akadálymentes használathoz,
- akadálymentes WC a kiszolgáló-épületben.

2. A Salamon-torony tervezett nézete az alsó várkapu felől

3. A Salamon-torony a hajóállomás felől nézve

2.3. A műszaki állagvédelemmel összefüggő munkák:

- alacsony hajlású kéthéjú hidegtető a legfelső szintek felett,
- homlokzati kőfelületek javítása restaurátori anyagokkal és módszerekkel,
- betonfelületek, szerkezetek javítása a toronyban és a kiszolgáló épületben,
- csapadék- és talajvíz elleni szigetelés a kiszolgáló épületben,
- a belső burkolatok, nyílászárók és felületek felújítása.

2.4. A történeti szerkezetek és az 1962-65 évi helyreállítás kontrasztjának csökkentése:

- lőrés-falak rekonstrukciója a betonfalú kiégészítésnél is, mosott beton felülettel,
- a vízszintes résablakok perforált-lemez takarása az árnyékhata csökkentése érdekében,

- az ülőfülkés ablakok osztásának és üvegezésének korszerűsítése.

A program része lenne Salamon-torony tágabb környezetének rendezése, beleértve a nyugati várfalon kívüli ágyúterasz régészeti feltárását is.

3. Jellemző szerkezetek és anyaghasználat

A tervezett munkák szerkezetei nem követik sem az eredeti, sem az 1962-65 évi részleges rekonstrukció szerkezetét, illetve anyagait. Követik viszont ez utóbbi rekonstrukció szemléletét, különösen a hitelesen rekonstruálható tömegek, terek és szerkezetek felidézésére ott is, ahol a részletek hiánya miatt az eredeti anyagokkal és szerkezetekkel történő visszaépítés már problémás lenne.

4. *A Salamon-torony tervezett nézete a hajóállomás felől*

E szemlélet jegyében terveztük a korábbi helyreállítás markánsan 20. századi elemeinek átalakítását, mint a pártázat rekonstrukcióját a lakótorony déli oldalán is, illetve az ülőfülkés ablakok üvegezésének átosztását. Ezek Sedlmayr János által tervezett helyreállítás öncélú, a történeti funkciókat, használatot, építéstechnikát és szerkezeti részleteket tudatosan negligáló részletei olyan helyeken, ahol rontják a történeti összhatást, a múlt üzenetének megértését. (A korábbi helyreállítás minden szakmai értéke mellett az akkori kor terméke. Szemléletében, - beleértve a tervezés fázisában készült alternatívákat, - a Velencei Karta direktíváinak friss élménye párosult a tervező alkotó szellemiségével. Mai szemléletünk és értékítéletünk fényében a markánsan 20. századi részletek – különösen a páratlanul gazdag részletekkel fennmaradt Salamon-torony esetében, - műem-

léki értékvesztést és indokolatlan disszonanciát okoznak.)

Ez a szemléletbeli különbség jellemzi a fióktorony rekonstrukciójának megoldásait. Sedlmayr János 1962 évi tömegvázlata üvegfalú rekonstrukciót vázol fel. Jelen terv is új, a többi falszerkezettől eltérő anyagot, perforált acéllemez felületet javasol, ami az üvegnél kisebb kontrasztot mutat. Színben és felületi struktúrájával összhangot kíván teremteni az eredeti kőfal és a mosott beton felületű kiegészítés között. A perforált acéllemez jelen fejlesztési program több funkcionális szempontjának is megfelelő anyag és szerkezetválasztás.

Az egykori árnyékszék-torony tömeg-rekonstrukciója egy liftet rejt. A vastag faltest külső síkján szerelt perforált-lemez burkolat izgalmas látvánnyal kíséri az üvegezett liftkabinban való utazást. A fióktorony minden fontos részle-

5. *A Salamon-torony a fellgyárból nézve*

te hitelesen rekonstruálható a 19. századi bontás előtt készített felmérés (Zsigmondy Gusztáv) és a nyugati összkép 1871-es rajza alapján. Az un. falmászó lift szerkezeti hátfalát a homlokzatra merőlegesen, attól 1 méterre építve tudja kiszolgálni a szintenként eltolt helyen nyíló bejáratú ajtónyílásokat. A terv különlegessége, az új közlekedési rend egyik hozadéka, hogy útba esik a lakótorony 13. századi, anyagában is megmaradt árnyékszék ülőke a III. emelet eddig elzárt falfülkéjében.

A perforált acéllemez alkalmas anyag a gyilokjáró tömeg-rekonstrukciójához, ami a funkcionális igényeknek, - a spontán és felelőtlenül kísérletezgető kódobálás elleni védelemnek is megfelel. A perforált lemez „relatív nyitottsága” eltérő a mellvéd magasságáig és felette. A gyilokjáró egykori használatával rokonítható az igény, hogy a környezet megkapó látványa fotózható legyen. Ennek érdekében modern csapóablakkal záródó „lőrés-eket” terveztünk.

A belső, fedett terekben tervezett másik felületképző anyag a tökéletesen sík gipsz, mely a hajtogatott, vékony vasbeton tartószerkezet, az un. gipszbeton felületek bentmaradó zsaluzata. Szabadon alakítható monolit technológiája jól illeszkedik a meglévő szerkezetekhez. Ebből terveztük a tetők tartószerkezetén kívül a fióktorony földemeit, a külső liftakna hátfalát, az akadálymentes közlekedést biztosító rámpákat, a déli oldalon tervezett pártafal-rekonstrukciókat és a két új belső lépcsőt is. A jellemzően hajtogatott, illetve üreges monolit beton héjszerkezet egyszerűen csatlakoztatható a meglévő történeti szerkezetekhez. Kis súlya és tűzálló tulajdonságai, nem utolsósorban egyszerű bontása is alkalmazása mellett szól.

A legfelső szint használatában tervezett változásnak egyrészt műszaki, másrészt használati okai is vannak. A kéthéjú magastető hosszú-távú, biztosabb védelmet jelent, tere pedig kiválóan kapcsolódik a kiállításokat kísérő rendez-

6. A Salamon-torony tervezett nézete a fellegvárból

vények és a nagyterű multimédiás tartalmak megjelenítésének igényéhez.

A tetők héjalását vörösrézlemezrel terveztük, mely anyag a pártafalakon eddig kellő védelmet és nemes megjelenést adott. A lécbetétes fedés bordatávolsága a nagy szélterhelés miatt sűrű kell legyen. A lemezmezőket strukturált felületű, esztétikusabb megjelenést biztosító dombornyomással terveztük.

A belső nyílászárók és burkolatok nagy része megtartható. A javítások és pótlások a meglévők mintájára készülnek. Anyagában nem tarthatók meg az ülőfülkéknél lévő kőkeretes ablakok lezárását adó egyszerű fémkeretes ablakok. A felújításukat az üvegosztás módosításával terveztük, hogy a lehetséges eredeti osztásrendre és megjelenési formára utaljon. Az üvegezés eredeti strukturáltságát és fénytörését egyedi drótbetétes, színezett anyagú üvegezéssel kívánjuk jelezni, mely szürtebb megvilágítást ad a tervezett enteriőr kiállításokhoz.

4. Adalékok a korábbi és a jelenleg tervezett helyreállítás céljai és szemléleti összhangjához

Az 1962-65 évi helyreállítási tervről és annak jelentős elemeitől megfosztott, vagy csak részben megvalósított eredményéről különösen sok, meglehetősen eltérő álláspontot ismerünk. Ezekből idézünk néhányat Sedlmayr János megfogalmazásában annak megvilágítására, hogy jelen tervünk szerves gondolati egységbe tud lépni a helyreállítás korábbi, progresszív szemléletével, a mai kihívások és problémák megoldására a mai anyagok és technikai lehetőségek eszközeivel méltó módon akar és tud megfelelni.

„Sajnáljuk, hogy e lehetőséget nem tudtuk kiaknázni, és a tervtanácsokon történt határozat a nyugati „kilátótorony” visszaállításához nem járult hozzá. Így a volt fióktoronyba nyíló ajtónyílásokat nem tudtuk élővé tenni, a nyugati homlokzat rendszere kevésbé értékes

és a nagyközönség egy érdekes élménnyel lett szegényebb. Ezenkívül az üvegezett vasbeton szerkezetű kilátótoronnyal a műemlék olyan új hozzátétellel bővíthetett volna, amely nemcsak műemléki és funkcionális szempontból lett volna hasznos, hanem mai építészetünket is képviselhette volna. Hasonló lehetőséget, illetve megvalósult hazai példát alig találunk, ahol a régi és új kontraszthatása ilyen szerencsésen társítható lenne.”

Ez utóbbi mondat jól világít rá a korábbi helyreállítási szemléletére, mely a viták közepette, az elmúlt fél évszázad során sokat formálódott. *Ma kerüljük az erős kontrasztra épülő kiegészítéseket ott, ahol kellő adat áll rendelkezésre a hiteles rekonstrukcióhoz.* A finomabb eszközökkel tett, sokszor csak a szakmailag értő szemek számára olvasható különbségek megfelelnek a korábbi helyreállítás elveinek, de a szemléletváltás eredményének is tekinthetjük, mely jól reagál a nagyközönség elvárásaira is.

Az akkori tervezők is érezték ezt a veszélyt, amikor „Szanyi József tervei közül a legkedvezőbbnek a lamellákkal osztott kiegészítést tartottuk, ennél legfeljebb attól féltünk, hogy mint napjainkban divatos forma, nem avul-e el túl korán, és nem válik-e modorossá. ... A fentiekkel szemben végülis a külső síkjában folytatódó tömőrfalas kiegészítést javasoltuk, amely inkább csak korszerű felületi megjelenésével különbözik az eredetitől éppúgy, mint a schuleki kváderfalaktól, tömörségével azonban a torony egészéhez, illetve súlyos tömegéhez mégis jobban alkalmazkodik. ... 40 cm-ként vízszintes fugákat iktattunk be, amellyel egyrészt a csúnya munkahézagokat kerültük el, másrészt vízszintes osztása révén a vakolatlan alsó kváderfalazat osztásához is igazodik.”

A betonfalú kiegészítésben lévő kitekintő ablakról így ír: „E vízszintes fekvésű ablakok helyett azonban ma is jobbnak tartjuk az eredeti, el nem fogadott tervünket, amely szerint a déli csúcs élében terveztünk egy végigfutó függőleges nyílást. E forma semlegességével kizárta volna a vízszintes nyílások arány-kérdését és a kiegészítés egységesebb megoldását biztosította volna.”

(Az idézetek a Magyar Műemlékvédelem 1966. kötetből valók.)

Jelen terv több részletében a korábbi helyreállításhoz hasonló elvek mentén készült. A korábbi hozzátételek méltó folytatása kíván lenni különösen azon megoldások esetében, ahol az eredeti egységből csak a szerkezetek helye, főbb méretei és analógiákat ismertek. Eredeti anyagában való megépítésük nemcsak elvi okokból kifogásolható, de az egyedi részletmegoldások tekintetében is hiteltelen lenne. Ilyen például a fióktorony teljes felmenő szerkezetének, vagy a gyilokjáró térlezárásának, a lőrések helyének kialakítása. A jól definiálható méretű és arányú falat, tető, ablakok, illetve lőréseket rekonstrukcióját mai anyagokból terveztük. Ezek geometriai határai nagy pontossággal, bizonyos részletei, - mint a szerkezetek felületi megjelenése, vagy a lőrések zárása - csak elvi szinten közelíthető meg. Ezért ezek megjelenése sem kíván rekonstruktív lenni. Jelen terv rokon azzal a korábbi törekvéssel, hogy az elpusztult részek rekonstrukciójánál tervezett hozzátételek a külső és belső terek, a felületek és ezek szerkezeti karakterének megidézésével érje el a történeti terek és a környezet összhatásának élményét.

7. A Salamon-torony a Sibrik-domb felől nézve

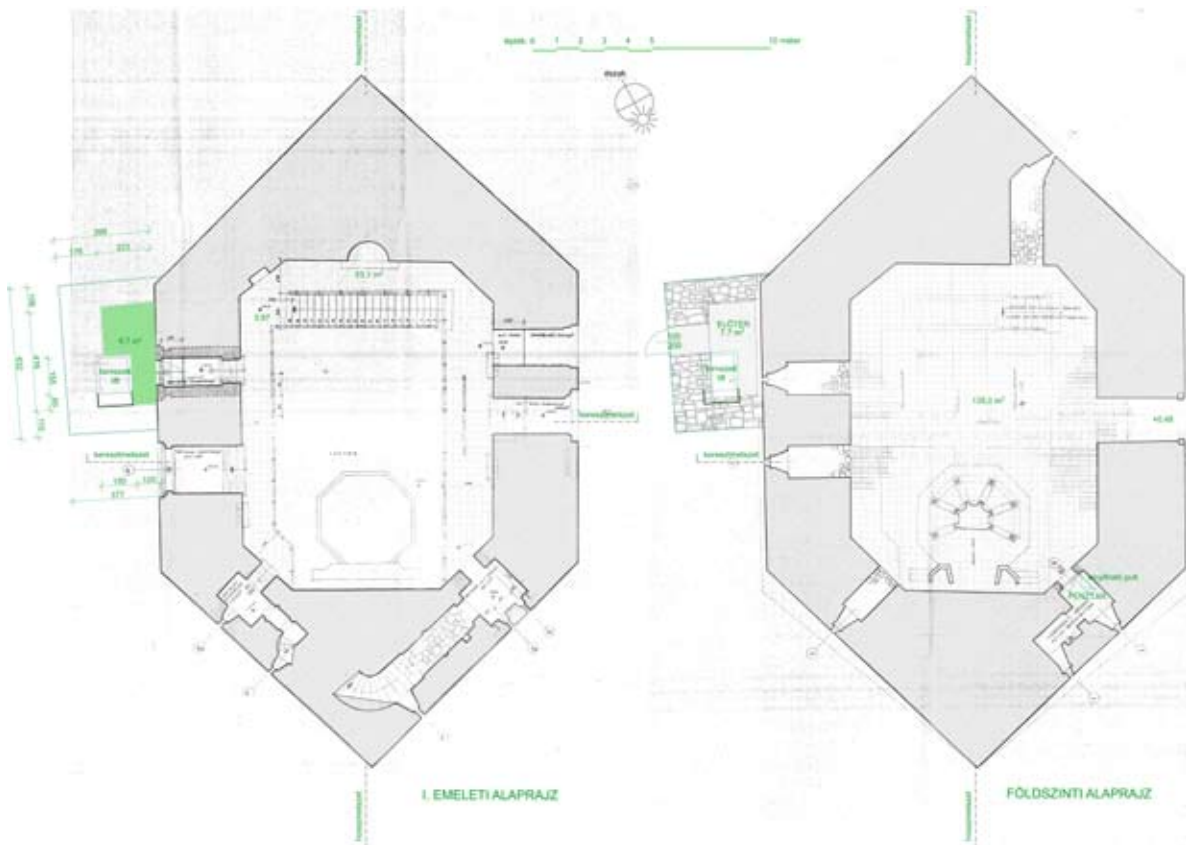
8. *A Salamon-torony tervezett nézete a Sibrik-domb felől*

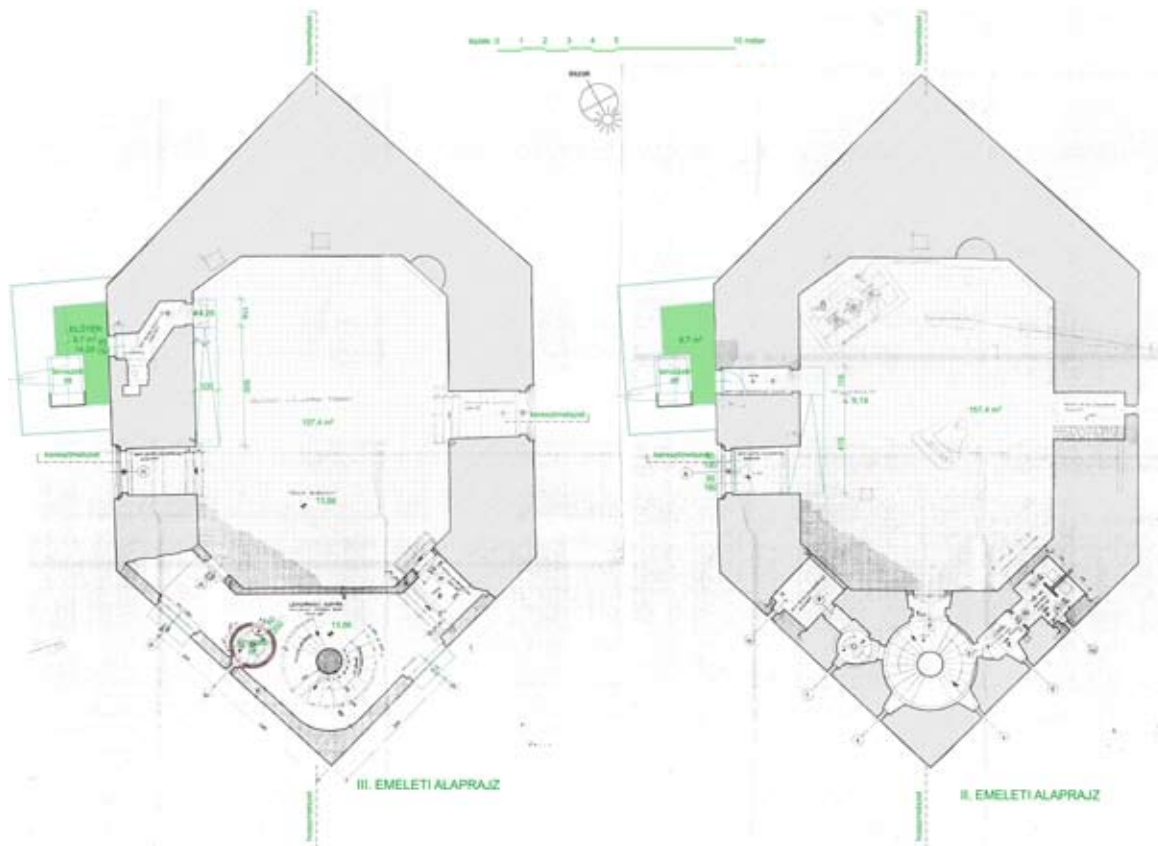
9. Perforált acéllemez homlokzati elemek

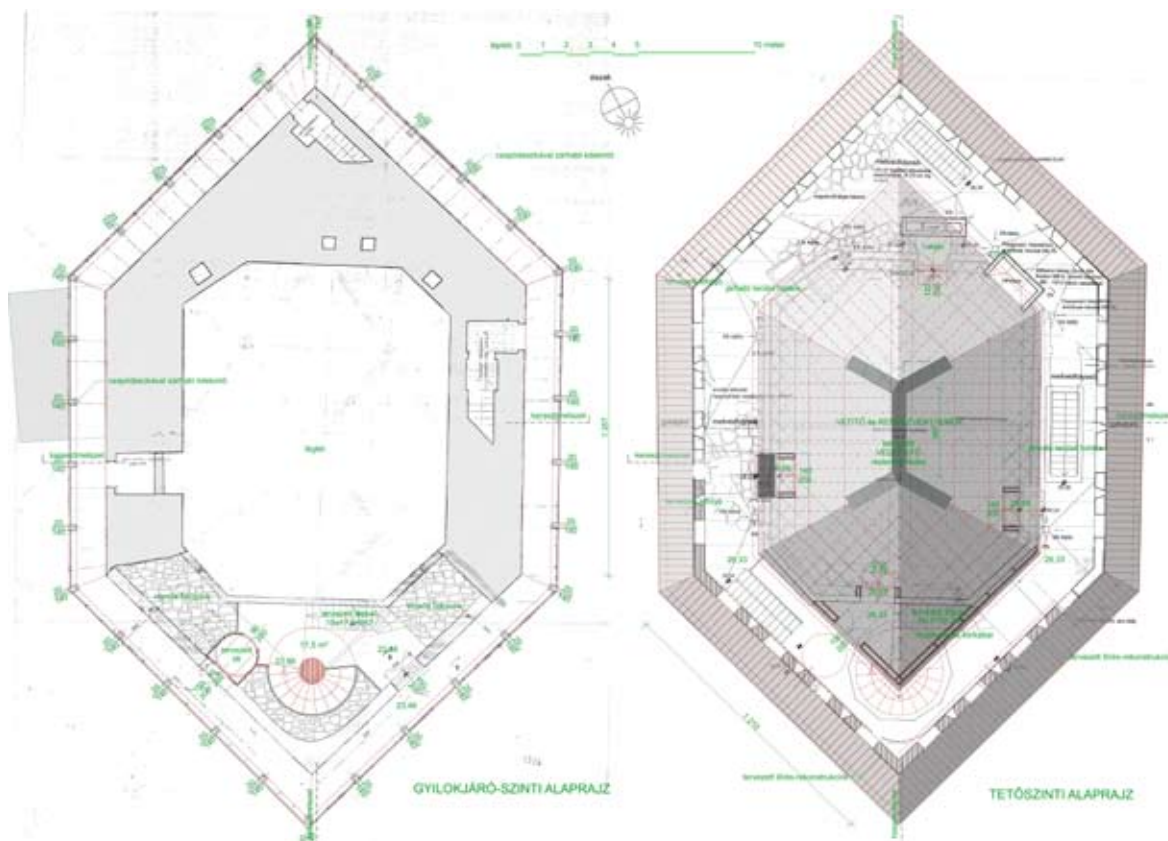
10. Perforált acéllemez homlokzat részlete

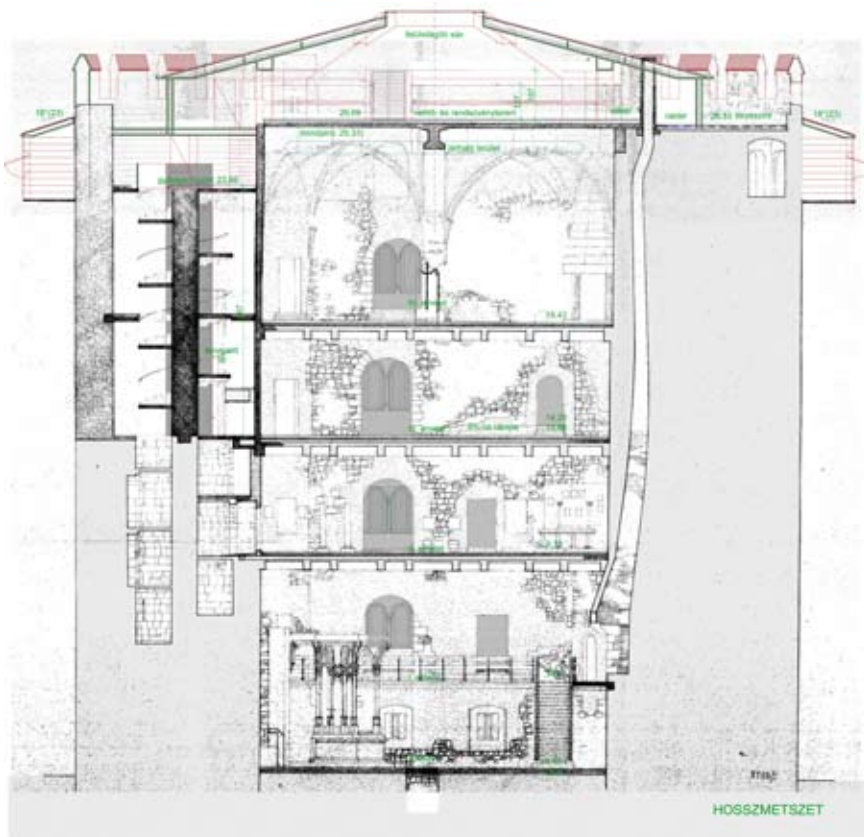
11. A Salamon-torony földszintjének és első emeletének helyreállítási terve

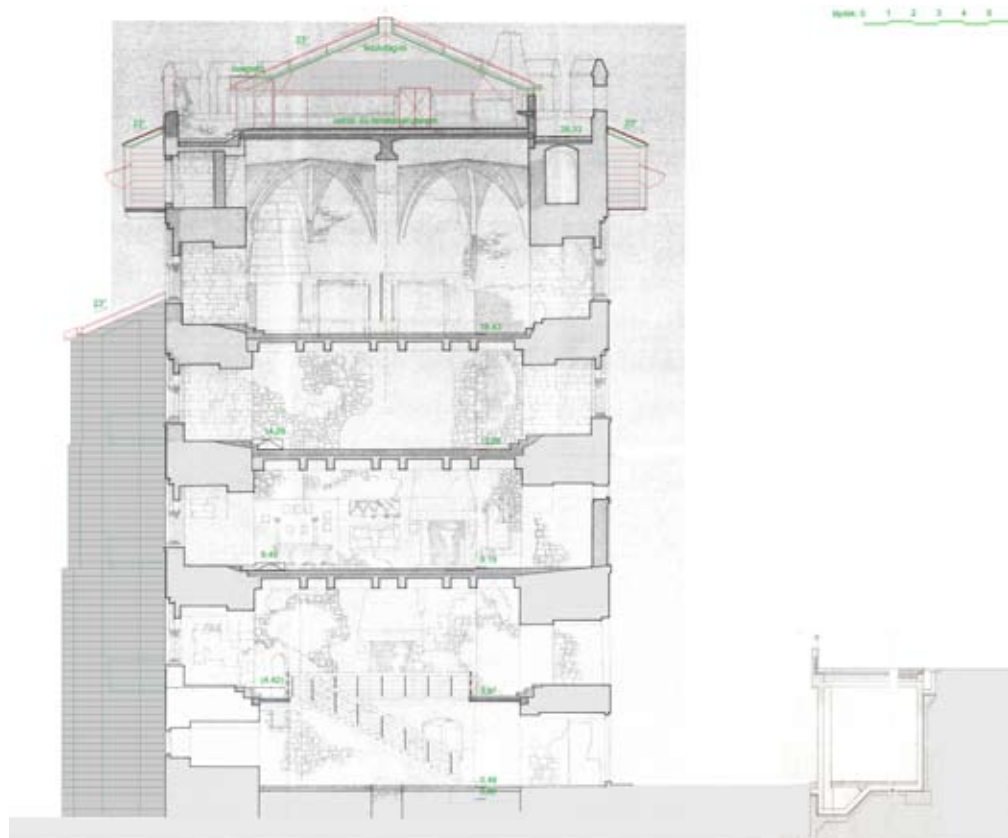
12. A Salamon-torony második és harmadik emeletének helyreállítási terve

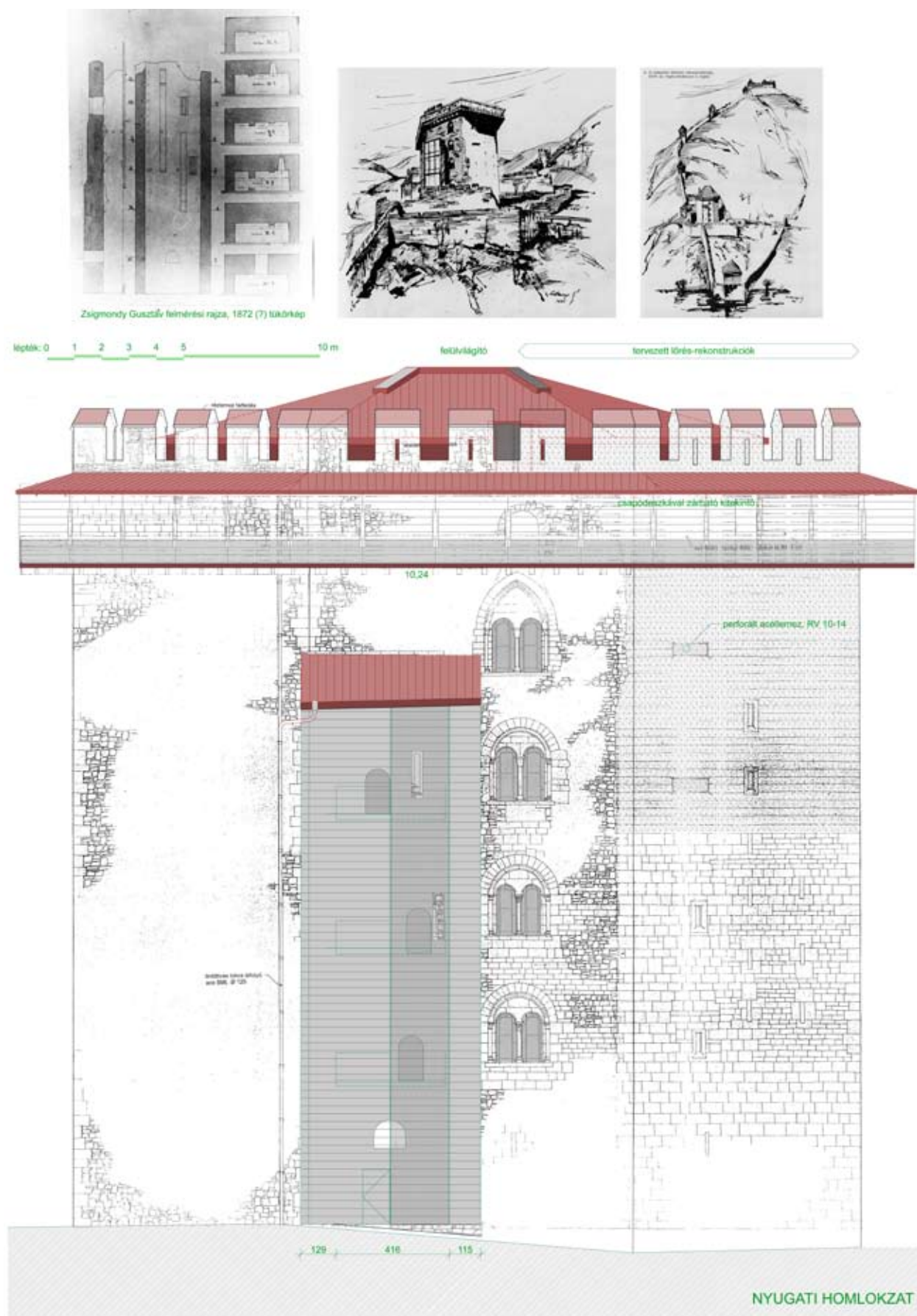
13. A Salamon-torony tetőszintjeinek helyreállítási terve

14. A Salamon-torony hosszmetsete, helyreállítási terv

15. A Salamon-torony keresztmetsete, helyreállítási terv

16. A Salamon-torony nyugati homlokzata, helyreállítási terv. (Felül az árnyékszék torony felméréási rajza, valamint Sedlmayr János meg nem valósult helyreállítási terve és rekonstrukciós rajza)